

روشهای ترویج و تقویت مسئولیت پذیری در بین نوجوانان با تاکید بر آموزه های دینی

پریا نوربخش^۱ فاطمه احمدی^۲

چکیده

احساس مسئولیت پذیری و رفتار مسئولانه نقش تعیین کننده ای در سرنوشت افراد و جوامع دارد. این مهم اگر در نوجوان ایجاد و نهادینه شود، در شخصیت و رفتار افراد تثبیت می شود، جوامع موفق و تمدن های بزرگ را افرادی مسئول تشکیل داده و یکی از عوامل انحطاط و از بین رفتن حکومت های مسئولیتی افراد آنها بوده است؛ آموزه های دینی اصول اخلاقی و ارزشی خاصی را ارائه داده و با ارائه الگوهای رفتاری مانند پیامبران و شخصیت های مذهبی به فضیلت هایی چون امانت داری، پایبندی به عهد و پیمان و... در پرورش حس مسئولیت پذیری ایفا می کنند. این نوشتار با روش کتابخانه ای و کیفی به بررسی عوامل مؤثر بر ترویج مسئولیت پذیری با تکیه به آموزه های دینی به ارائه راهکارهای مؤثر بر تقویت و ترویج این مهم پرداخته است.

کلید واژه ها :

مسئولیت پذیری - نوجوانان - آموزه های دینی

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه امام خمینی (ره) کرمانشاه

^۲ طلبه سطح دو حوزه علمیه امام خمینی (ره) کرمانشاه

مسئولیت از نظر لغوی به معنای پاسخ دادن و در عرف به مفهوم تصمیم گیری مناسب اشاره دارد و مسئولیت پذیری از نظر فرهنگ اسلامی عبارت است از تعهدی درونی جهت اجرای دستورات، قوانین و مقررات و رعایت هنجارهای اجتماعی که با قوانین و مقررات دینی و عقل سلیم هماهنگ است.

آموزه های دینی نقش محوری در شکل گیری شخصیت و رفتار افراد ایفا می کنند این آموزه ها از طریق ارائه ارزش ها و اصول اخلاقی، صداقت و عدالت و مهربانی به نوجوانان راهنمایی می کنند که در کنار رشد فردی، مسئولیت پذیری و تعهدی عمیق به خانواده، جامعه و جهان اطراف خود داشته باشند.

آموزه های دینی با ارائه داستان ها و مثال های الهام بخش از شخصیت های مذهبی و اخلاقی به نوجوانان الگوهایی از رفتار مسئولانه ارائه می دهند. این الگوها به صورت ضمنی در تربیت آنها تأثیر گذاشته و موجب تقویت حس مسئولیت پذیری می شوند. نوجوان باید بداند که در قبال کارهایی که انجام می دهد مسئول است و باید عواقب و تأثیرات آن را بپذیرد و این مهم باید ابتدا در خانواده و سپس در اجتماع آموزش داده شود.

خانواده ها و مربیان تربیتی از طریق تبیین مفهوم مسئولیت پذیری، آموزش مهارت های زندگی با تشویق به فعالیتهای اجتماعی و کار گروهی و بیان الگوهای دینی و قرآنی که در آیات و احادیث آمده است به آموزش مهارت مسئولیت پذیری برای نوجوانان پردازند.

چنین آموزشی آنان را قادر می سازد که از خویشتن مراقبت کنند و در آینده انسان هایی مسئول و مفید برای خود و هم نوعانشان باشند.

در این نوشتار سعی بر آن شده است که به راهکارهای تقویت و ترویج مسئولیت پذیری و تأثیرات آن در زندگی و آینده نوجوانان پرداخته شود.

مسئولیت پذیری یکی از ارکان تربیت صحیح نوجوانان است که می تواند نقش مهمی در شکل گیری شخصیت و رفتارهای اجتماعی آن ها ایفا کند.

آموزه های دینی، به ویژه آموزه های اسلامی می توانند مبنای قوی برای ترویج مسئولیت پذیری در نوجوانان باشند، آموزش مسئولیت پذیری باید با هدایت و همراهی و محبت والدین و مربیان تربیتی باشد؛ تا در وجود نوجوان نهادینه شود

نه از روی اجبار و اکراه که نتیجه عکس دارد هم چنین ابتدا باید زمینه های آموزش مسئولیت پذیری از طریق در نظر گرفتن تمام ویژگی های عقلانی، عاطفی، جسمانی، محیطی و ... ایجاد شده و در مقام عمل برای آنها آموزش داده شود. حال به ارائه چند راهکار بر اساس آموزه های دینی می پردازیم:

نقش الگوهای دینی :

الف) پیامبر اکرم (ص): رفتارهای پیامبر اسلام (ص) به عنوان الگویی کامل از مسئولیت پذیری برای نوجوانان محسوب می شود که با مطالعه زندگی ایشان می توان به آن پی برد، ایشان همواره بر تعهد به وعده ها، وفای به عهد، صداقت و احسان تأکید داشته اند.

ب) ائمه معصومین :

زندگی ائمه اطهار (ع) سرشار از نمونه های مسئولیت پذیری در برابر خداوند، خانواده و جامعه است که نوجوانان با الگوگیری از زندگی ایشان، می توانند به مفهوم مسئولیت پذیری دست یابند.

تبیین مفهوم مسئولیت:

الف) تدریس آموزه ها: باید با استناد از آیات قرآن کریم و احادیث ائمه و بزرگان دین، مفهوم مسئولیت و مسئولیت پذیری در زندگی دینی تبیین شود.

مثال‌هایی مانند «خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش بدهید و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید به عدالت داوری کنید، خداوند به شما اندرزهای خوبی می‌دهد، خداوند شنوا و بیناست.»^۳

می‌توانند به نوجوانان نشان دهد که مسئولیت در قبال دیگران و پذیرش امانت دیگران چقدر اهمیت دارد و این از اندرزها و سفارش شده‌های نیکوی خداوند است.

ب) بحث و تبادل نظر: جلسات گفت و گو و مشاوره‌ای برای نوجوانان در خصوص مسئولیت فردی و اجتماعی باید برگزار شود. این جلسات و بحث‌ها حول محور قصص قرآنی با موضوع مسئولیت پذیری بزرگان و تمرین‌های عملی برای تقویت این مهم باشد

تشویق به فعالیت‌های اجتماعی:

الف) مشارکت در امور خیریه: نوجوانان باید تشویق شوند تا در فعالیت‌های اجتماعی و خیریه شرکت کنند، اینگونه فعالیت‌ها آن‌ها را با نیازمندی‌های دیگران آشنا کرده و حس مسئولیت پذیریشان را تقویت کرده و باعث ایجاد دغدغه برای آنها و تلاش و کوشش آنها شده و باعث انجام فعالیت‌های اجتماعی آنان می‌شود.

ب) مسئولیت در خانواده: دادن وظایف خانگی به نوجوانان و تشویق آنها به انجام مسئولانه این وظایف به آنها یاد می‌دهد که نسبت به خانواده و محیط زندگی خود مسئولیت دارند.

آموزش مهارت‌های زندگی:

۳. إن الله يأمركم أن تؤدوا الامانات إلى أهلها وإذا حكمتم بين الناس أن تحكموا بالعدل إن الله نعماً يعظكم به إن الله كان سميعاً بصيراً ۵۸ / نساء صفحه ۸۷

الف) مهارت های تصمیم گیری: نوجوانان باید در شرایط مختلف مهارت های تصمیم گیری درست را بیاموزند. یادگیری عواقب تصمیماتشان به آنها کمک می کند تا در آینده افراد مسئولیت پذیری به بار آیند و مسئولانه عمل کنند.

ب) کار تیمی و رهبری: ایجاد فرصت هایی برای کار گروهی و رهبری در زمینه های مختلف می تواند به نوجوانان کمک کند تا حس مسئولیت پذیری را در خود تقویت کنند.

ایجاد فضایی برای گفت و گو و انتقاد:

فضایی آزاد برای بیان نظرات: نوجوانان باید احساس کنند که در محیط های دینی و خانوادگی امکان بیان نظرات و انتقادات خود را دارند، این امر میتواند به رشد اعتماد به نفس و مسئولیت پذیری آنها کمک کند.

تشویق به دعا و نیایش :

ارتباط با خداوند: آموزش نوجوانان برای برقراری ارتباط مستمر با خداوند از طریق دعا و نیایش، میتواند حس مسئولیت نسبت به عمل به وظایف دینی و اخلاقی را تقویت کند.

استفاده از رسانه ها:

استفاده از فیلم ها، مستندها و برنامه های تلویزیونی که به ترویج مسئولیت پذیری می پردازند، می تواند به شکل گیری نگرش های درست در نوجوانان کمک کند.

مفهوم مسئولیت در قرآن:

مسئولیت در آموزه های قرآن به عنوان یک مفهوم بنیادین معرفی شده است.

در واقع قرآن تعهدات فردی و اجتماعی انسان ها را مورد بررسی قرار داده و بر مسئولیت انسان در قبال اعمالش تأکید می کند.

مانند آیه ۱۷۹ سوره بقره که می فرماید: «در قصاص حیاتی برای شماست شاید متذکر شوید.»^۴

برگزاری جلسات گفتگو

تشکیل جلسات منظم در مساجد یا مراکز فرهنگی که در آنها نوجوانان به بحث و گفتگو درباره آموزه‌های دینی بپردازند می‌تواند فرصتی برای تبادل نظر در خصوص مسئولیت‌پذیری فراهم کند.

تحلیل متون دینی

تشویق نوجوانان به مطالعه و تحلیل متون دینی می‌تواند باعث شود آنها به درک عمیق‌تری از مفاهیم مسئولیت‌پذیری برسند. برگزاری کارگاه‌های بحث و نقد متون دینی می‌تواند ابزار مفیدی برای این منظور باشد.

دوستی با اساتید

ملاقات با اساتید و مشاوران مذهبی که می‌توانند به نوجوانان در بحث‌های عمیق‌تر دینی کمک کنند می‌تواند به توسعه تفکر انتقادی آنها کمک کند.

کارهای داوطلبانه

تشکیل گروه‌های داوطلبانه نوجوانان برای کمک به جامعه مانند فعالیتهای خیریه، کمک به نیازمندان یا فعالیتهای زیست‌محیطی می‌تواند به افزایش حس مسئولیت اجتماعی آنها کمک کند. این کارها می‌توانند به عنوان پروژه‌های گروهی در مدارس یا مساجد برنامه‌ریزی شوند.

اردوهای آموزشی

برگزاری اردوهای تابستانی با محوریت آموزش مسئولیت‌پذیری و فعالیتهای گروهی می‌تواند تجربه‌ای مفید و ماندگار باشد.

نقش تعلیم و تربیت در شکل‌گیری شخصیت

توضیح علامه طباطبایی تأکید دارد که تعلیم و تربیت اساساً می‌تواند شخصیت فرد را شکل دهد. دوران نوجوانی مرحله‌ای بحرانی در زندگی است که در آن فرد هویت خود را پیدا میکند اگر تربیت صحیح و مؤثری در این دوران انجام شود جوانان قادر خواهند بود به افرادی مؤثر و مسئول در جامعه تبدیل شوند. این تربیت صحیح نیازمند برنامه‌ریزی و هماهنگی در روشهای آموزشی است که متناسب با نیازهای روحی و روانی نوجوانان باشد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که خانواده‌ها برای ارتقای مسئولیت‌پذیری می‌توانند از راهکارهای زیر استفاده کنند الگو بودن برای نوجوان اگر خود رفتاری غیر مسئولانه داشته باشید به احتمال قوی فرزند نیز چنین رفتاری خواهد داشت.

همکاری در کارهای خانه انجام امور مربوط به خانه و تقسیم کاره عامل مؤثر در افزایش احساس مسئولیت نوجوان است.

تعیین پیامد برای انجام وظایف برای رفتارهای مناسب و نامناسب پیامدهای مختلف تعیین کنید. برخی از نوجوانان از احساس مسئولیت کافی برخوردار نیستند زیرا نوع رفتاری که مرتکب می‌شوند تأثیری در نتیجه‌ای که به دست می‌آورند ندارد.

عدم دخالت پیش از حد در کار نوجوان: بعضی از والدین برای تسریع و بهتر انجام شدن کار به فرزند کمک میکنند و با این کار فرزند مسئولیت پذیرفتن را می‌آموزده باید به نوجوان فرصت داد که به تنهایی مهارت‌های جدیدی فرا گیرد. در واقع با سپردن مسئولیت‌های جزئی، نوجوان را برای مسئولیتهای بزرگتر آماده کرد.

اجازه بیان عقاید و اظهار نظر: اجازه بیان عقاید و اظهار نظر به نوجوان داده شود تا هر کجا که لازم است، دست به انتخاب بزند و اگر در اثر سیاحتی یا هر دلیلی چیزی را از دست داده عواقب و هزینه را خودش 1 متحمل شود.

کمک به تعیین اهداف والدین موظف هستند تا به فرزندانشان در رسیدن اهدافی که دارند کمک کنند و به او بفهمانند که در مقابل رویاها و اهدافی که دارد مسئول است و باید برای رسیدن به آنها تلاش کند. این کار باعث می‌شود تا مسئولیت‌پذیری در نوجوانان تقویت شود.

پاداش دادن به نوجوان: زمانی که فرزند شما کاری که برای انجام آن تعهد داشت را به خوبی و به نحو احسن انجام می دهد لازم است تا برای قدر دانی از او پاداشی را تدارک ببینید. البته قبل انجام کار، از پا داش و جایزه حرفی زد بلکه نوجوان ابتدا باید تعهد خود را بدون چشم داشت و صرفاً بر پایه حس مسئولیت پذیری خود انجام دهد و برای تشویق به ادامه راهش و با توجه به شرایط خانواده و نیاز فرزند پاداشی را در نظر بگیرید.

آموزش مدیریت زمان:

مدیریت زمان نقش بسیار مهمی در تقویت مسئولیت پذیری در نوجوانان دارد. شما باید به فرزند خود نحوه و اصول مدیریت زمان را به خوبی یاد دهید. با انجام این کار باعث میشوید که فرزندانان افرادی وقت شناس و منظم باشند. تجربه ثابت کرده اشخاصی که به زمان اهمیت می دهند مسئولیت پذیر تر هستند.

رفتار منطقی : ارتباط برقرار کردن با نوجوانان به دلیل سن و سال حساسی که دارنده کمی سخت است.

هنگام مشاهده بی مسئولیتی فرزندان باید آرامش خود را حفظ کرده، و به صورت منطقی با او گفت و گو کنید. هم چنین گاهی برای اینکه ساده تر و راحت تر به اهداف خود که ایجا دو تقویت مسئولیت پذیری در نوجوانان است ما می توانیم از مشورت با یک مشاور یا فرزی که تجربه و دانشی در این مورد دارد.

نتیجه گیری

مسئولیت پذیری فضیلتی در ردیف فضایل دیگر نیست بلکه کانون شکل گیری کمالات و فضایل دیگر است؛ در این میان آموزه های دینی به دلیل برخورداری از اصول و ارزش های اخلاقی، ابزارهای مؤثری برای تربیت و پرورش حس مسئولیت پذیری در نوجوانان به شمار می آیند.

این آموزه ها با معرفی الگوهای اخلاقی و فراهم آوردن چارچوبی برای تشخیص درست از نادرست، نوجوانان را در مسیر توسعه فردی و اجتماعی هدایت می کنند.

تشویق به اعمالی مانند صداقت، احترام به دیگران و مشارکت فعال در جامعه، بخشی از آموزش مسئولیت پذیری است که به خوبی در آموزه های دینی یافت می شود.

آموزه های دینی از طریق تقویت هویت اخلاقی و معنوی به نوجوانان کمک می کند تا در جهانی پر از چالش های اخلاقی و اجتماعی و برای ایفای نقش های اجتماعی مؤثرتر آماده شوند و علاوه بر اینکه به رشد فردی و اجتماعی نوجوانان کمک می کنند به تقویت بنیانهای اخلاقی جوامع در بلند مدت نیز منجر خواهد شد.

نقش خانواده ها و نهادهایی آموزشی و مذهبی در انتقال این آموزه ها به نوجوانان بی بدیل است؛ والدین و مربیان با ایجاد محیطی مناسب برای درونی سازی مسئولیت پذیری از طریق مشارکت دادن نوجوانان در کارها، مشورت کردن و دادن اعتماد به نفس به آنان و تشویق آنان، منجر به پرورش افرادی بالغ و مسئول می شوند که به طور فعال در ساختن اجتماعی مبتنی بر اخلاق و مسئولیت پذیری مشارکت می کنند.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم

۲. نهج البلاغه: تألیف مرحوم سیدرضی - انتشارات مسجد مقدس جمکران پاییز ۱۳۹۲

۳. بحار الانوار: علامه مجلسی - انتشارات آل البيت سال ۱۴۰۸ ه.ق در قم

۴. اصول کافی جلد ۵: محمد بن یعقوب کلینی - مترجم محمد جعفر شمس الدین - انتشارات دار التعارف للمطبوعات
۱۳۶۹ بیروت

۵. الغیبه: شیخ طوسی - مترجم مجتبی عزیزی - انتشارات مسجد مقدس جمکران ۱۳۸۷

۶. جامع الاخبار: تاج الدین محمد شعیری - باشد: مطبعه حیدریه، نجف

۷. صحیح مسلم مسلم بن حجاج - انتشارات دار ابن حزم - بیروت ۱۹۹۸م

۸. صحیح بخاری: محمد بن اسماعیل بخاری - ناشر شیخ الاسلام - مترجم: عبد العلی نور احراری

۹. حقوق زن در اسلام انتشارات صدرا - مرتضی مطهری - سال انتشار ۱۳۹۶

۱۰. مقاله تبیین نقش مسئولیت پذیری در تربیت اجتماعی نوجوانان بر اساس تفسیر المیزان / نویسندگان زهرا دیدگاه ،
سید صدر الدین شریعتی ، سعید بهشتی

۱۱. مقاله نشریه فرهنگ مشاوره و روان درمانی، دوره و شماره ۳۴ تابستان ۹۷

۱۲. مقاله مبانی تعلیم و تربیت اردیگاه علامه سید محمد حسین طباطبایی (ره) بهار و تابستان ۱۳۹ - نویسنده: هاشم

ندایی